

összetételük rajza mellett a tanulmányíró bepillantást enged az ispotálymesterek tevékenységébe, a kiszolgálószemélyzet munkájába is.

A kötet tanulmányainak eme utolsó egységét két, a caritastudomány körébe tartozó írás zárja. Máté Róbert a 21. századi szeretetszolgálat működéséről, elveiről és feladatairól értekezik, s hozzá hasonló témával foglalkozik Bányász József is a rászorulókat iránti elköteleződés kultúráját taglaló tanulmányában.

Ez a kötet nemcsak tanulmányokat tartalmaz. *Erzsébet példája: mai gyakorlatok* címmel elsőként a konferencián „laikusok” bemutatta *Rózsa és kenyér* című drámakísérlet szövegét olvashatjuk, szerzője és az előadás irányítója Egyed Emese volt. E drámakísérletnek egyetlen előadása volt, Csíksomlyón, a teljes szöveg itt jelenik meg

először. Második gyakorlatként a csíksomolyói templomban bemutatott egyházzenei áhítatra előkészített liturgikus szövegeket, valamint népénekeket olvashatjuk. Medgyesy-Schmikli Róbert közlésének azért is örülhetünk különösen, mert az itt közreadott szövegek között van olyan is, amely Kájoni kéziratok gyűjteményében maradt fenn, és itt jelenik meg először nyomtatásban.

A kötet szerkesztőinek nem lehetett könnyű dolga, amikor ilyen sok, megközelítés, problémafelvetés, témakezelés szempontjából is igen változatos anyagot kellett kötetbe rendeznie. Az ő munkájukat dicséri, hogy a más-más tudományágak felől érkező, kiforrott tanulmányokat és első eredményeket szinte törésmentesen sikerült egymással párbeszédbe állítaniuk.

Luffy Katalin

Erdélyi Shakespeare

Bartha Katalin Ágnes: Shakespeare Erdélyben. XIX. századi magyar nyelvű recepció. Argumentum Kiadó, Bp. 2010. 414 oldal

A magyar színháztörténet művelői három, egymástól jól elkülöníthető típusú munkával jelentkeztek: adattárral, színészportréval és intézménytörténettel. A színészportré volt a legkeresettebb, hiszen ezekben az írásokban történeteket olvashattak az érdeklődők, meglevenedett a magyar színészet hősi múltja. Bartha Katalin Ágnes *Shakespeare Erdélyben* című könyvében mindháromat megidézi, mintha csak azt sugallná, ilyet is tudott volna írni, helyette azonban egy új műfajt teremtett. A *Shakespeare Erdélyben* című munkát ugyanis nehéz lenne besorolni bárhová: adattára és az erdélyi Shakespeare-előadások rendezőpéldányait számba vevő katalógusa mellett a több szempontból elvégzett kutatómunka kivételes összegzése.

Az első pillanatban úgy véljük, hogy Bartha Katalin Ágnes tanulmányainak gyűjteményét tartjuk a kezünkben, később azonban világossá válik, hogy szerves egységgé állnak össze a részmunkák.

Mindeközben Shakespeare erdélyi pályafutásának vizsgálata modellé vált, hiszen a kutatás során kidolgozott módszereket másutt, más színpadi szerző recepcióját elemezve is hasznosítani lehet.

Shakespeare-ről mindenkinek eszébe jut valami közhely. Nemcsak műveinek szállóigévé vált soraira gondolok, hanem elsősorban arra, hogy gyakran mondogatják: ő a legnagyobb magyar klasszikus drámaíró, hiszen művei 1793-tól szerepelnek a színházak repertoárján, sokszor a legkitűnőbb írók, költők tolmácsolásában. Bartha Katalin Ágnes azonban nem esett abba a hibába, hogy pusztán Shakespeare irodalmi hatásairól értekezzen, s megelégedjen a bemutatók regisztrációjával és annak csodálatával, hogy a brit drámaíró munkái hazánkban is színpadra kerültek. Ehelyett a leghálátlanabbat választotta: szembenézett az erdélyi/magyar színházi viszonyokkal, és – bár egy kissé elnézően – szembeesíti a mai közönséget a 19. század színjátszásának mindennapjaival.

A könyv egyik legfőbb erényének egyébként azt tartom, hogy a szerző kontaktust tart az olvasókkal, nem csupán doktori disszertációnak szánta összefoglalását, az volt a szándéka, hogy akik kézbe veszik könyvét – reflektáljanak szövegeire.

Ehhez természetesen az is hozzájárult, hogy az írások jelentős része konferencia-előadásnak készült, s a kutató jó dramaturgiai érzékeléssel tette érdekfeszítővé egyébként sem mindennapi felfedezéseit.

(Most mindenki arra gondol, hogy nekem az a tisztem, hogy dicsérjem Bartha Katalin Ágnes, hiszen ezért jöttem, de ha nem lenne ez az ünnepi alkalom, akkor sem tudnék mást mondani...)

Bartha Katalin Ágnes az önmagában nem túl eredeti alapötlethez (Shakespeare Erdélyben) páratlan módszertani érzékenységgel nyúlt. Nem akart divatos iskoláktól átvett vázakra gondolatokat aggatni, mintha azok az ő eredeti elképzelései lennének. De nem akart kizárólag adattárat adni. Sikeresen találta meg valamennyi korszakhoz azt a metódust, mellyel a forrásokat vallatóra foghatta. Nem győzöm hangsúlyozni, hogy a kutató/szerző/színháztörténész a források elemzésével tett örök következtetéseket. (S ha néhány következtetése vitatható is, a jelenségek felfedezésével számos problémára hívta fel a figyelmet.)

S itt ki kell emelnem az Egyed Emese vezetésével működő kutatócsoport tevékenységét, hiszen lezártnak vélt/hitt/tartott témák új feltárásával, új források bevonásával, a források ismételt számbavételével, új eredményekkel, új módszerekkel új lendületet adtak a magyar színháztörténeti kutatásoknak.

Aligha tudom felsorolni, hogy mi mindennel foglalkozik a *Shakespeare Erdélyben* című kötet. Bartha Katalin Ágnes bemutatja Shakespeare 19. századi kolozsvári olvasóit s a kolozsvári Római Katolikus Főgimnázium ifjúságának szóróversét, melyet E. Kovács Gyulához írtak az ifjak. Ezzel a gesztussal a szerző megidézi a kötet egyik főszeplőjét, a kolozsvári színház nagyszerű színészét, rendezőjét, az erdélyi Shakespeare-kultusz legnagyobb hatású képviselőjét. Ezt követően azonban az események ismét kronologikusan követik egymást az első *Hamlet*-előadásoktól a kolozsvári 1812-es

Macbeth-produkción át *A makrancos hölgy* különös átiratáig, mely 1818-ban került színre a *Megszelídített viszálykodó* vagy *Második Gaszner* címmel.

A Nemzeti Színház megnyitásától a körülbelül 1866-ig tartó időszakot két személyiség reprezentálja: Petrichevich Horváth Lázár és ifjabb gróf Bethlen (Bolnai) Miklós. A könyv utolsó fejezetét egyetlen színházművész működésének, a szóróversben már exponált E. Kovács Gyulának szentelte a szerző.

Az Ecsedi Kovács Gyula nevével fémjelzett korszak vizsgálata a legsokrétűbb, ezt nemcsak primer, hanem szekunder források is gazdagították, hiszen Molnár György vagy Rakoczay Pál írásai nyomán könnyebben lehetett rekonstruálni a színházi előadás körülményeit, könnyebb értelmezni a színházi kritika egyes kitételeit, világosabban lehetett a játéknyelvről szólni, s érthetőbbé vált a közönség viszonya a színelőadásokhoz.

Hogy némi fogalmunk legyen ennek a könyvnek hangulatáról és forrásairól, felolvasom azt a bizonyos szóróverset.

*Ünnepre nyílt meg e csarnok kapúja
Ünnepre gyűltünk össze benne mi
Nemes ihletre gyűlad a kebel ma
Melyet igaz élv tud hevíteni
Szent fénynyel lép közénk le Melpoméné
...A pajzán műzsa ma pihenni tért...
Az jött feltűzni méltó homlokodra
Hogy mi is lelkesüljünk – a babért*

*Mert a mit lángész ihletett perczében
Teremt nekünk szépet, jót és igazt,
S mi ily alakban még elérhetetlen,
Művészeted megtestesíti azt.
S látunk „erényt, mely buktában se csügged”
És szenvedélyt, fenséggel esni el,
Shakespeare teremő lelle száll közénk le
Mely önmagával ég felé emel.*

*Igaz művészeted varázshatásán
Előttünk áll az eszmény, testet ölt,
Magával vonzza tőlünk a mi égi*

*És megtisztítja bennünk, a mi föld
Minket tanítsz, művelsz művészetteddel
Fogadd szerény hódolatunk ezért
Ennek koszorúját nyújtjuk ma Neked
Méltóbb kézből vedd a méltóbb babért.*

Ennél hatásosabb záró gondolat, azt hiszem, igazán nem kell, csak még annyi: sok mindent

kiemeltem Bartha Katalin Ágnes munkájából, de a jelenlévők ne gondolják azt, hogy ezek után bátran nyilatkozhatnak róla: meg kell venni, olvasni és forgatni kell, ezt csak némileg hátráltatja, hogy a kiadó a fényképeket, a név- és címmutatót nem tartotta fontosnak ehhez a kiemelkedő színvonalú tudományos munkához.

Gajdó Tamás

Közös magyar akarat vagy egyoldalú döntések?

Pál Judit: Unió vagy „unificáltatás”? Erdélyi uniója és a királyi biztosok működése (1867–1872). Erdélyi Tudományos Füzetek 267. Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Kvár 2010. 496 oldal

Szívesen vállaltam Pál Judit *Unió vagy „unificáltatás”?* című, az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában 2010-ben megjelent könyvének bemutatását. Egyrészt, mert alkalmam volt már a kéziratát is olvasni, s így meg lehettem győződve arról, hogy jelentős történeti munka hagyja el a nyomdát. Másrészt azért vállaltam szívesen, mert a szerzőnek, Pál Juditnak, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem docensének munkásságát – mivel nagyjából azonos történeti korszak kutatói vagyunk – ismerem és kiemelkedőnek tartom. Szerzőnk az erdélyi magyar történetkutatói középnemzedékhez tartozik, s annak élvonalában egyre meggyőzőbben bizonyítja jelenlétét a tudományművelésben. Öröndetes jelenség.

Pál Judit korábban a várostörténet-kutatásban szerzett szakmai elismerést, különösen a *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914* című kötetével, ezúttal viszont a 19. századi Erdély egyik legfontosabb történeti eseményének, a Magyarországgal való újraegyesülésnek értő kutatójaként mutatkozik be.

Könyvbemutatók alkalmából gyakran elhangzik – talán túl sokszor is –, hogy „hézagpótló” kötetről van szó, most azonban nehéz volna jobb kifejezést találnom, mert Erdély 1867-es uniójáról és a királyi biztos szerepéről eddig senki sem tett le az érdeklődők asztalára nagyobb lélegzetű

érdemleges munkát: szerzőnk valóban hézagpótló munkát írt.

A közel 500 oldal terjedelmű (pontosabban 496 oldal) kötet tárgya igen bonyolult és „kényes” is. Azért bonyolult, mert hatalmas, egymásnak feszülő nemzeti ellentétek halmazával kellett szembenéznie a szerzőnek, és azért kényes, mert az Erdély-kérdés kutatása azóta is sokszor váltott ki, s talán jelen időt is használhatunk, heves vitákat, konfliktusokat, nem csak a történészek között. Az unió kutatásában, legyen az 1848-as vagy az 1867-es egyesülés, ma sincs konszenzus a magyar, román és szász történetkutatásban. Ezért az alaposág és tárgyilagosság az eredményesség meghatározó feltétele, tudjuk, általában az, esetünkben azonban különösen is. Pál Judit könyve messzemenően eleget tesz ezeknek a követelményeknek.

A kötet négy nagy fejezetben s 17 alfejezetben fejt ki a tárgyát. De ne menjünk el szó nélkül a megkapó cím mellett: *Unió vagy „unificáltatás”? (1867–1872)*, hiszen már az első rápillantásra felkelti a kíváncsiságunkat. Mit fejez ki pontosan ez a cím és a kérdőjel, amely végigkíséri a kötetet, és az alcímek is részekre bontva a témát ébren tartják figyelmünket. Az a kérdés, hogy közös magyar akarat vagy inkább egyoldalú döntések során hozták-e létre Erdély egyesülését Magyarországgal. És milyen problémák vetődtek fel a tényleges egyesülés során.